

مسئولیت مدنی نقض حق اختراع: مسئولیتی تقصیرمحور یا مطلق؟

دکتر میرقاسم جعفرزاده*

محمد رضا قاضی زاده**

چکیده

ناقص حق اختراع به علت تعرض به حقوق انحصاری قانونی صاحب حق اختراع و ایراد ضررهای معتابه مالی و معنوی به وی، بی تردید دارای مسئولیت مدنی است و این امر مورد اتفاق همه‌ی مقررات و قوانین کشورها است. سرانجام، آنچه محل بحث و گفت‌وگو قرار می‌گیرد و بعضاً قوانین کشورها نسبت به آن، رویه‌های متفاوتی را در پیش می‌گیرند، این است که آیا مسئولیت در رابطه با نقض حق اختراع، مسئولیتی تقصیرمحور است یا مطلق و محض؟

اسناد بین‌المللی از جمله مهم‌ترین آن موافقتنامه‌ی تریپس، به لحاظ وجود اختلاف در بین نظام‌های حقوقی، حکم خاصی را به طور الزامی بیان نمی‌دارند. برخی از کشورها که قائل به اعمال نظام مسئولیت مدنی مبتنی بر تقصیر هستند، در این رابطه مسئولیت ناقص را مبتنی بر تقصیر (علم) وی می‌دانند و برخی دیگر با توجه به انواع نقض، در مواردی مسئولیت محض را و در موارد دیگر مسئولیت را مقید به علم ناقص می‌دانند.

در مقررات حقوق ایران، در این باره حکم ویژه‌ای وجود ندارد. از این رو این مقاله ضمن نگاهی تطبیقی به موضوع، با توجه به سکوت و ابهام قوانین و مقررات خاص مرتبط داخلی، در پی آن است که نشان دهد، قواعد و مقررات عام مسئولیت مدنی و ضمان در

* استادیار دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.

** دانش‌آموخته دکتری حقوق خصوصی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی.

حقوق و فقه، می‌تواند در وضعیت فعلی که با خلأ در این رابطه مواجه هستیم، تا حدودی روشن‌کننده ماهیت این مسئولیت (مطلق یا مقید بودن) باشد به گونه‌ای که تفاوت و مغایرت عمده‌ای با قوانین و مقررات سایر کشورها از جمله کشورهای پیش‌رو در زمینه مالکیت فکری نداشته باشد. هر چند که اقتضا دارد قانون‌گذار داخلی، با ارائه‌ی معیارهای کامل و روشن‌تری، خلا موجود در این خصوص را برطرف نماید تا از برداشت‌های متفاوت در این رابطه خصوصاً از سوی قضات و محاکم جلوگیری به عمل آید.

کلید واژگان

مسئولیت - نقض - تقصیر (علم) - محض.

مقدمه

بی تردید راه حمایت مؤثر و کارآمد از حقوق قانونی صرف‌نظر از منشأ پدید آمدن آن حقوق که آن را ناشی از اراده‌ی قانون‌گذار (حقوق اعطایی) و یا به لحاظ غیر قابل تفکیک بودن از ذات انسان در زمره‌ی حقوق اساسی (حقوق طبیعی) بدانیم، پیش‌بینی ضمانت‌اجراهای مناسب در برخورد با متجاوزان به آن حقوق است. امروزه، نقش دانش و فکر در توسعه‌ی پایدار و اقتصادی دانش‌محور، غیر قابل انکار است. البته لازمه‌ی تولید علم و اندیشه، وجود فضا و بستر امن و مناسبی است که از یک طرف صاحب فکر و اندیشه احساس کند که منتفع از دستاوردها و تراوش‌های فکری خود اعم از مادی و معنوی است و از سوی دیگر جامعه بتواند به نحو مناسبی به این دستاوردها دسترسی پیدا کند. ابراز حقوقی مناسب می‌تواند در فراهم آوردن این اهداف مهم، نقش اساسی را بر عهده داشته باشد.

یکی از مصادیق مهم حقوق مالکیت فکری به طور عام و مالکیت صنعتی به طور خاص، حق اختراع است که به لحاظ آثار اقتصادی و اجتماعی که دارد، حمایت از آن همواره مورد توجه بوده است. حمایت کافی و شایسته از مخترعین و نوآوران ضمن حفاظت از سرمایه‌گذاری‌هایی که در بعد تحقیقات و آزمایشگاهی اختراع صورت می‌پذیرد، انگیزه و تلاش اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی را برای انجام تحقیقات و نوآوری به ویژه، در حوزه‌های جدید فناوری تقویت و افزایش می‌دهد و متقابلاً عدم حمایت از مخترعین و نوآوران و فراهم نکردن بستر و امنیت لازم برای آنها، لطمات جبران‌ناپذیری هم به خود اشخاص صاحب حق و نیز جامعه وارد می‌آورد. در این میان همان‌گونه که اشاره شد وجود قوانین و مقررات کارآمد با در نظر گرفتن سازوکارهای حقوقی مناسب، می‌تواند زمینه و بستر مناسب را برای نیل به هدف شکوفایی فراهم آورده و طبعاً یک جنبه‌ی کارآمد بودن این مقررات بستگی به چگونگی برخورد با ناقضین این حق از سوی

قانون گذار است.

در این که نقض حقوق انحصاری صاحب ورقه‌ی اختراع، همچون حقوق متعلق به اموال فیزیکی، موجب مسئولیت مدنی و ضمان برای ناقض است، تردیدی وجود ندارد. ال‌نهاییه ماهیت و ویژگی خاص حق اختراع در مقایسه با حقوق اموال عینی، آن را در وضعیتی کاملاً متفاوت قرار داده است زیرا همان‌گونه که در قوانین و مقررات تصریح می‌شود، افشای محتوای آن و در دسترس عموم قرار گرفتن این محتویات، شرط اساسی ثبت و حمایت قانونی از این حق است و دقیقاً همین امر، این حق را در رابطه با تعرض و تجاوز به آن، در وضعیتی بسیار شکننده قرار می‌دهد و زمینه را برای نقض و تجاوز به آن بسیار سهل و سریع می‌نماید و آن را می‌کند.

همان‌گونه که می‌دانیم برای تحقق مسئولیت مدنی (غیر قراردادی)، وجود تقصیر به عنوان یکی از ارکان مسئولیت، خواه رکنی مستقل و یا به عنوان تحقق بخش رابطه‌ی سببیت مطرح است.

ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی ایران به ضرورت وجود تقصیر در رابطه با تحقق مسئولیت مدنی اشاره دارد. هر چند تقصیر در مفهوم کلی آن، چنان که در بیان ماده ۹۵۳ قانون مدنی ایران آمده، به تعدی و تفریط از میزان متعارف تعبیر شده است، لکن بی شک مفهوم تقصیر و یا عدم آن در بحث مورد نظر در رابطه با نقض حق اختراع، همان علم داشتن یا نداشتن ناقض به تعلق حق اختراع به دیگری است زیرا شخصی که علم دارد و با وجود این علم، به بهره‌برداری غیر مجاز از اختراع دیگری می‌پردازد، قطعاً مقصر است و با ارتکاب نقض، مسئول جبران خسارت وارده خواهد بود. به علاوه در جایی هم که امکان کسب اطلاع برای وی از تعلق حق اختراع به دیگری فراهم بوده، می‌توان به علت کوتاهی در این راه، وی را مقصر دانست اما وقتی که بی‌اطلاعی ناقض ناشی از کوتاهی او نبوده است و یا حتی ممکن است در اثر فریب دیگری مرتکب نقض شده باشد، این پرسش مطرح

می‌گردد که آیا با وجود این، مسئولیتی متوجه ناقض خواهد بود. از این رو مسأله‌ی نقش تقصیر در تحقق مسئولیت مدنی ناقض، به ویژه با توجه به ویژگی و ماهیت خاص حق اختراع که پیش‌تر اشاره شد، مورد توجه قرار می‌گیرد. آیا اساساً مسئولیت نقض حق اختراع، مسئولیتی تقصیرمحور است یا این که این مسئولیت را باید مطلق و محض دانست و یا این که با توجه به انواع نقض، باید قائل به تفکیک شد.

در این خصوص میان نظام‌های حقوقی، تفاوت وجود دارد. از این رو موافقتنامه تریپس (TRIPS)^۱ به عنوان یکی از مهم‌ترین اسناد بین‌المللی، از بیان حکم صریح در این رابطه، پرهیز نموده است.

نویسندگان مقاله‌ی حاضر در نظر دارند تا علاوه بر بررسی جایگاه تقصیر (علم) در قوانین موضوعه‌ی برخی از کشورها از جمله کشورهای پیش‌رو در زمینه‌ی مالکیت فکری نظیر انگلستان و آمریکا، ظرفیت قواعد ضمان و مسئولیت را در حقوق داخلی در پاسخ‌گویی به مسأله‌ی مورد نظر، مورد بررسی قرار دهند. از آن‌جا که پاسخ به این پرسش، با توجه به انواع نقض، و این که ممکن است، پاسخی متفاوت را اقتضا نماید، ناگزیر در مبحث اول نخست ولو به اختصار به تبیین انواع نقض می‌پردازیم و در ادامه و در مبحث دوم طی دو گفتار، جایگاه تقصیر را در حقوق کشورهای خارجی و حقوق ایران مورد بررسی قرار خواهیم داد.

مبحث اول: تبیین انواع نقض

نقض حق اختراع به عنوان رکن مادی تحقق مسئولیت مدنی در اکثر کشورها و از جهات گوناگون موضوع تقسیماتی قرار گرفته است. از این منظر که اقدامات مرتکب، حق اختراع را بلاواسطه نقض می‌نماید و یا این که اقدامات انجام یافته مع‌الواسطه ممکن است

1. Agreement on Trade Related Intellectual Property Rights (TRIPS).

موجبات نقض را فراهم آورد شاهد دو نوع نقض مستقیم (اولیه) و نقض غیر مستقیم (ثانویه) هستیم.

همچنین از آنجا که ممکن است در تحقق نقض بیش از یک شخص دخالت داشته باشند، نقض اشتراکی نیز از دیگر انواع نقض به‌شمار می‌آید.

در هر حال به نظر می‌توان قدر جامع این اقسام را در دو نوع کلی نقض مستقیم و غیر مستقیم ملاحظه نمود. از این رو، در این مبحث به بررسی اجمالی نقض مستقیم و غیر مستقیم در ذیل دو گفتار خواهیم پرداخت.^۲

گفتار اول: نقض مستقیم یا اولیه^۳

در نقض مستقیم، کسی بدون مجوز مالک حق اختراع، مبادرت به ساخت محصول، استفاده، فروش، پیشنهاد فروش، ذخیره‌سازی و یا واردات آن می‌نماید.^۴ با توجه به این که ورقه‌ی اختراع ممکن است ناظر به اختراع محصول و یا فرایند باشد، بنابراین نقض مستقیم نیز می‌تواند به هر یک از این دو موضوع مرتبط گردد.

بند ۱: نقض مستقیم محصول^۵

نقض مستقیم محصول اختراعی به معنای انجام کلیه‌ی اعمالی است که بدون واسطه در

۲. فایده این تقسیم‌بندی و تفکیک را می‌توان در شناسایی میزان مسئولیت، تعداد مسئولین در برابر صاحب حق و البته تأثیر علم و جهل یا همان تقصیر و عدم آن که به طور مشخص، فایده‌ی اخیر موضوع بررسی این مقاله است، دانست.

3. Direct or Primary Infringement.

گفتنی است در حقوق انگلستان تقسیمات نقض به اولیه و ثانویه و اشتراکی تعبیر گردیده است در حالیکه در حقوق آمریکا تعابیر نقض مستقیم و غیر مستقیم بکار رفته است.

4. Alan L., Durham, Patent Law, Essentials, p, 145, No. 10. 4, Third edition, published by Greenwood Publishing limited 2008.

5. Direct Infringement of Product.

رابطه با محصول توسط خواننده انجام می‌پذیرد. این اقدامات شامل ساخت، اجاره، فروش، عرضه و توزیع، هرگونه استفاده‌ی تجاری، وارد کردن و ذخیره‌سازی می‌گردد. ماده‌ی ۶۰ قانون اختراعات انگلستان در قسمت a از بند ۱ به نقض مستقیم محصول اشاره و اقدامات ساخت، فروش، عرضه برای فروش، استفاده، واردات کالا یا نگهداری آن را از مصادیق آن می‌داند. این موضوع نیز در ماده (a) ۲۷۱ قانون اختراعات آمریکا مورد تصریح قرار گرفته است.^۶

هر یک از اقدامات فوق‌الذکر در رابطه با محصول اختراعی، می‌تواند به طور مستقیم بر اختراع تأثیرگذار بوده و در نتیجه نقض حق را محقق سازد. در رابطه با تولید و ساخت که از بدیهی‌ترین حقوقی است که می‌توان برای صاحب ورقه‌ی اختراع در نظر گرفت، باید توجه داشت که نقض حق زمانی محقق می‌شود که محصول تولید شده تمامی ویژگی‌های اساسی ادعا شده را در بر داشته باشد و به این منظور و برای پاسخ به این پرسش که آیا ساخت محصول، ادعای مندرج در یک ورقه‌ی اختراع را نقض کرده است یا خیر، ادعا به عناصر مشخصی تجزیه و سپس با عناصر نقض که ادعا شده است، مقایسه می‌گردد. در صورتی که هر عنصر ادعا در نقض مورد ادعا نیز وجود داشته و از نظر کارکرد نیز محصول ساخته شده دقیقاً همان کارکرد محصول اختراعی را دارا باشد و همه‌ی عناصر دارای شکل متحد و ارتباط یکسان با هم باشند، مسلماً نقض حق صورت گرفته است. در قانون اختراعات ۱۳۸۶ ایران بر اساس جزء اول بند الف ماده ۱۵ که حقوق ناشی از گواهی‌نامه‌ی اختراع را در خصوص فرآورده برمی‌شمارد و آن‌ها را شامل ساخت، صادرات، واردات، عرضه برای فروش، فروش و استفاده از فرآورده و نیز ذخیره به قصد

6. U.S.C.271 (a): "Except as otherwise provide in this title, whoever without authority makes, uses, offers to sell, or sells any patented invention, with in the United States, or imports into the United States any patented invention during the term of the patent there for, infringes the patent".

عرضه برای فروش، فروش و یا استفاده از فرآورده می‌داند، با توجه به ماده ۶۰ این قانون می‌توان این مواد را در رابطه با محصول، نقض مستقیم دانست که به صرف انجام این اعمال، حق اختراع مالک بدون واسطه نقض می‌گردد.

بند ۲: نقض مستقیم فرایند^۷

نقض مستقیم فرایند زمانی محقق می‌شود که خواننده اقداماتی را که موجب نقض محصول اختراعی می‌شود نسبت به فرایند اختراعی اعمال نماید که شامل استفاده از فرایند و یا عرضه برای استفاده از آن و نیز فروش و عرضه برای فروش، واردات، نگهداری و محصولاتی که مستقیماً از آن فرایند اختراعی حاصل شده است، می‌گردد.^۸

بند ۱ (c, b) ماده ۶۰ قانون اختراعات ۱۹۷۷ انگلستان به این نوع از نقض تصریح دارد. قسمت اول و دوم جزء ۲ بند الف ماده ۱۵ قانون اختراعات ایران نیز استفاده از فرایند و انجام هر یک از موارد مندرج در جزء (۱) بند الف این ماده در خصوص کالاهایی که مستقیماً از طریق این فرایند حاصل می‌شود جزء حقوق ناشی از گواهینامه اختراع اعلام و براساس ماده ۶۰ این قانون انجام این فعالیت‌ها توسط غیر از مالک را نقض قلمداد نموده است.

البته در قانون ایران ذکر صریحی از مستقیم بودن این گونه نقض‌ها نشده است. اما با توجه به این که این اقدامات، بی واسطه و مستقیماً نسبت به محصول اختراعی یا فرایند صورت می‌پذیرد لذا طبعاً باید آن‌ها را در قالب نقض مستقیم قرار داد. نکته‌ای که باید به آن توجه نمود این است که قید «مستقیماً» مذکور در قسمت دوم جزء ۲ بند الف ماده ۱۵ را

7. Direct infringement of Process.

8. Colston Catherine and Janathan Galloway Modern Intellectual Property Law, Third edition, published by Routledge, 2010, p. 218-22.

نباید به معنای نقض مستقیم در برابر نقض غیر مستقیم دانست بلکه مقصود قانون‌گذار از ذکر این قید^۹ که عیناً در قانون اختراعات انگلستان بند ۱ (c) ماده ۶۰ و نیز در ماده ۲۸ (۱) (b) موافقتنامه‌ی تریپس^{۱۰} در رابطه با موردی که اختراع فرایند است، مورد اشاره قرار گرفته، این است که برای تحقق عمل نقض فرایند هر یک از اقدامات احصاء شده نقضی در قانون باید نسبت به محصولی که به طور مستقیم از آن فرایند به دست آمده است، اعمال گردد. به عبارت دیگر رابطه‌ی مستقیمی بین محصول به دست آمده و فرایند اختراعی وجود داشته باشد. در غیر این صورت اساساً نمی‌توان محصول را نسبت به فرایند اختراعی دانست و در نتیجه هر گونه اقدامی در این مورد نمی‌تواند مصداق نقض قرار گیرد.

گفتار دوم: نقض غیر مستقیم^{۱۱} (ثانویه)

در نقض غیر مستقیم، شخص بی آن که خود مستقیماً در انجام اعمال نقض دخالت نماید، دیگری را به اعمال نقض ترغیب و یا در نقض با او مشارکت می‌نماید^{۱۲}. بنابراین نقض غیر مستقیم می‌تواند در دو شکل نقض مسببی^{۱۳} و نقض مشارکتی^{۱۴} محقق گردد.

در نقض مسببی شخص به نحو مؤثری دیگری را به انجام اعمال نقض‌کننده ترغیب می‌نماید اما در نقض مشارکتی شخص با عرضه‌ی ابزار و وسایل به دیگران به منظور قادر ساختن آنها به اعمال نقض با آنها همکاری می‌نماید. به عنوان مثال در مورد اختراع چسبی که از دو عنصر A و B ترکیب یافته است، چنانچه شخص مبادرت به عرضه‌ی یکی

9. Directly.

10. Trips Agreement (1994); Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights.

11. Indirect or Secondary Infringement.

12. Durham, *ibid*.

13. Inducement Infringement.

14. Contributory Infringement.

از دو عنصر A یا B به دیگری که تولیدکننده‌ی چسب است بنماید، می‌تواند به عنوان نقض غیر مستقیم به علت همکاری وی با ناقص (تولیدکننده) مسئول شمرده شود.^{۱۵}

بند ۲ ماده ۶۰ قانون اختراعات انگلستان ۱۹۷۷ مقرر داشته است؛ هرگاه شخص، وسایلی را که مرتبط با عنصر اساسی هر اختراع است، به منظور این که اختراع را تحت تأثیر قرار دهد به دیگری عرضه یا برای عرضه ارائه نماید، مرتکب نقض غیر مستقیم می‌گردد.

در دعوی Menashe Business Mercantile علیه William Hill organization (2003) با موضوع نقض غیر مستقیم حق اختراع، اختراع مربوط به سامانه‌ی بازی رایانه‌ای فوتبال بود که از رایانه‌ی اصلی و نرم‌افزاری که سامانه را اجرا می‌کرد تشکیل شده بود. خواننده سامانه‌ی بازی را برای مشتریان خود در انگلستان از طریق ارائه‌ی برنامه‌ای که آنان را به سیستم رایانه‌ی اصلی هدایت می‌کرد، عرضه کرده بود. نهایتاً دادگاه استیناف با توجه به این که اقدام خواننده در عرضه‌ی سامانه‌ی مذکور، اختراع خواهان را در انگلستان تحت تأثیر قرار داده بود، او را مسئول نقض غیر مستقیم دانست.^{۱۶}

از مصادیق دیگر این نوع نقض می‌توان به موردی اشاره کرد که شخص بدون آن که از جانب صاحب حق، مجوز قانونی یا نمایندگی داشته باشد، پیشنهاد برای فروش دهد یا اجاره‌ی بهره‌برداری از اختراع ثبت شده را به دیگری بدهد و شخص اخیر با این تصور که اجازه دهنده از جانب صاحب حق دارای نمایندگی بوده است، شروع به ساخت و یا عرضه نماید.

قانون اختراعات آمریکا در بندهای b و c ماده ۲۷۱ به نقض غیر مستقیم در دو شکل

15. Bently Lionel and Brad Sherman, Intellectual Property Law, Second edition. Oxford University Press, 2004, p 531.

16. Ibid., p 532.

مسئوبی و مشارکتی آن تصریح دارد. به موجب بند b هر کس که باعث ترغیب دیگری به نقض حق اختراع شود مسئول خواهد بود. در کنار این، بند (c) نیز هر شخصی را که در آمریکا مبادرت به فروش یا عرضه برای فروش و یا اقدام به وارد کردن قطعات مرتبط با عنصر اساسی اختراع محصول و یا مواد مرتبط با عنصر اساسی و عمده‌ای اجرای فرایند اختراعی بنماید، به عنوان ناقض اشتراکی مسئول دانسته است.^{۱۷} همچنین مقررات CPC^{۱۸} طی ماده (۱) ۲۶ به نقض غیر مستقیم و مصادیق آن می‌پردازد. در قوانین داخلی بسیاری از کشورها مصادیق نقض غیر مستقیم و مستقیم مورد اشاره قرار گرفته است؛ از جمله بخش ۱۳ قانون ثبت اختراعات استرالیا ۱۹۹۰ (ماده ۱۱۶)، مواد ۱۸۳ تا ۱۸۶ قانون مالکیت صنعتی برزیل، و نیز مواد ۳-۶۱۳-۴-۶۱۳-L قانون مالکیت فکری فرانسه و قانون اختراع آلمان (ماده ۱۰)^{۱۹}. در حقوق ایران قانون مصوب سال ۱۳۱۰ مقررهای راجع به مصادیق نقض حق اختراع ندارد هر چند از ماده ۴۶ آیین‌نامه‌ی اجرایی این قانون که مقرر می‌دارد؛ معترض در دعوی راجع به حقوق حاصله از ثبت اختراع می‌تواند از مراجع قضایی بخواهد قرار دستور موقت مبنی بر عدم ساخت یا فروش یا ورود اجناس تقلبی یا تقلیدی صادر نمایند و مراجع قضایی ناگزیر از قبول این درخواست هستند، می‌توان برخی مصادیق نقض اختراع را استخراج کرد. با این حال این مصادیق ناقص هستند و نمی‌توانند به طور کامل حقوق

17. U.S.C.271 “(b): whoever actively induces infringement of a patent shall be liable as an infringer.

271(c): (c) Whoever offers to sell or sells within the United States or imports into the United States a component of a patented machine, manufacture, combination, or composition, or a material or apparatus for use in practicing a patented process, constituting a material part of the invention, knowing the same to be especially made or especially adapted for use in an infringement of such patent, and not a staple article or commodity of commerce suitable for substantial noninfringing use, shall be liable as a contributory infringer”.

18. Community Patent Convention.

19. Alison Firth, Direct and Indirect Infringement, Patent Law and Theory, published by Edward Elgar Publishing Limited, 2008, p. 469-472 and see also, Hans Marshall, Patent Enforcement Worldwide, published by Hart Publishing, 2005, p.131.

صاحب ورقه را تأمین نمایند. قانون جدید اختراعات مصوب سال ۱۳۸۶ برای رفع این نقیصه در بند الف ماده ۱۵ به احصای حقوق انحصاری صاحب ورقه اختراع پرداخته و سپس در بند ب مقرر داشته است: «مالک می‌تواند ... علیه هر شخص که بدون اجازه‌ی او بهره‌برداری‌های مندرج در بند الف را انجام دهد و به حق مخترع تعدی کند و یا عملی انجام دهد که ممکن است منجر به تعدی به حق مخترع شود به دادگاه شکایت کند». همچنین ماده ۶۰ این قانون در تعریفی کلی از اعمال ناقض حق اشعار می‌دارد: «نقض حق مندرج در این قانون عبارت است از انجام هرگونه فعالیت‌هایی در ایران که توسط اشخاصی غیر از مالک تحت حمایت این قانون و بدون موافقت او انجام گیرد».

به نظر می‌رسد با توجه به این مستندات، بتوان به طور غیر صریح، توجه قانون‌گذار داخلی را به نقض غیر مستقیم استنباط نمود، زیرا عبارت کلی «... عملی انجام دهد که ممکن است منجر به تعدی به حق مخترع شود» مذکور در بند ب ماده ۱۵، می‌تواند شامل مصادیق نقض غیر مستقیم نیز بشود. در عین حال از آنجا که شدت مسئولیت در فرض نقض غیر مستقیم در برخی موارد کم‌تر از نوع مستقیم آن است، مناسب آنست که قانون‌گذار ما هم همانند بسیاری از کشورها که اشاره شد میان این دو نوع قائل به تفکیک شود.

مبحث دوم: جایگاه تقصیر (علم) در نقض

گفتار اول: حقوق کشورهای خارجی

پس از تبیین اجمالی اقسام نقض، در این مبحث درصدد هستیم تا جایگاه و نقش تقصیر یا به عبارت دیگر علم خواننده را در تحقق نقض به عنوان یکی از ارکان ماهوی و معنوی مسئولیت مورد بررسی قرار دهیم. همان‌گونه که می‌دانیم یکی از شرایط و ارکان تحقق

مسئولیت مدنی به طور کلی، وجود عنصر تقصیر در عمل مرتکب است.^{۲۰} از این رو حقوق دانان مصادیقی را که حتی بدون وجود تقصیر، منجر به مسئولیت مدنی مرتکب می‌گردد به عنوان استثنایی بر اصل قلمداد می‌نمایند.^{۲۱}

در مانحن‌فیه معیار شناسایی تقصیر یا عدم تقصیر خواننده‌ی دعوا، همان علم داشتن یا نداشتن او به حق اختراع می‌باشد. چه پُر واضح است که شخصی که علم دارد و با وجود این علم به بهره‌برداری غیر مجاز از اختراع می‌پردازد، قطعاً مقصر است و چون مرتکب نقض حق شده، باید جبران خسارت کند که البته می‌توان گفت در این حالت، عنصر تقصیر، نقش مهمی در برقراری رابطه‌ی سببیت میان فعل و زیان وارده نیز ایفا می‌نماید.

میان نظام‌های حقوقی در خصوص این که آیا جهل نقض‌کننده، رافع مسئولیت مدنی اوست یا خیر، تفاوت و اختلاف‌هایی وجود دارد. از این رو با نگاهی به موافقتنامه تریپس (ماده ۲۸) حکم خاصی در رابطه با جایگاه و نقش علم در تحقق مسئولیت ناقض به چشم نمی‌خورد و لذا ممکن است این نتیجه به ذهن برسد که در این باره نوعی مسئولیت مطلق پیش‌بینی شده است.^{۲۲} لیکن با توجه به بند (۱) ماده ۴۵ موافقتنامه مزبور، مشخص می‌گردد که مسئولیت ناقض مقید به وجود علم و آگاهی وی و یا وجود شرایطی متعارف دال بر

۲۰. کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی - ضمان قهری - مسئولیت مدنی، انتشارات دانشگاه تهران، چ دوم، تیر ۱۳۶۹، ص ۱۷۱.

۲۱. گفته شده است تقصیر را نباید مبنا و یکی از ارکان مسئولیت به‌شمار آورد. هرچند در برخی موارد نظیر مبحث تسبیب از تقصیر سخن به میان آمده ولی این مسأله تنها از باب احراز رابطه‌ی سببیت است و نه به عنوان این که تقصیر رکن جداگانه‌ای برای مسئولیت باشد (برای مطالعه‌ی بیشتر در این زمینه رک. صفایی، سیدحسین و رحیمی، حبیب‌الله، مسئولیت مدنی - الزامات خارج از قرارداد، انتشارات سمت، چ اول، زمستان ۱۳۸۹، ص ۷۸ به بعد).

22. Alison Firth, op.cit., p.464.

علم او به نقض است^{۲۳}. البته همان گونه که اشاره شد، با توجه به عدم وجود وحدت رویه در نظام‌های حقوقی، بند ۲ ماده ۴۵ موافقتنامه‌ی مذکور هم به اعضا این اجازه را داده است که تا در صورت جهل نیز برای نقض کننده مسئولیت در نظر بگیرند.

حقوق انگلستان نیز بر اساس بند ۱ ماده ۶۲ قانون اختراعات، مبنای مذکور در موافقتنامه‌ی تریپس را مورد پذیرش قرار داده است. بر طبق مقرره‌ی فوق‌الذکر در صورتی که خواننده ثابت نماید هنگام مبادرت به اعمال نقضی، هیچ اطلاع و علمی به نقض نداشته است و شرایط متعارفی هم برای اثبات خلاف آن موجود نباشد، مسئولیتی برای جبران خسارت نخواهد داشت^{۲۴}. لکن از آنجا که این مقرره تکلیف اثبات را برعهده‌ی خواننده قرار داده به نظر می‌رسد علم وی مفروض دانسته شده است. از سوی دیگر بررسی و دقت در قسمت‌های a و b از بند ۱ ماده ۶۰ و مقایسه آن با بند ۲ این ماده از قانون اختراعات انگلستان ۱۹۷۷، تفاوت مهمی را در رابطه با تأثیر و جایگاه تقصیر (علم) مابین نقض مستقیم و غیر مستقیم از یک طرف و بین نقض محصول و فرایند از جهت دیگر نمایان می‌سازد.

بر اساس قسمت a و c از بند ۱ ماده ۶۰ قانون مذکور، در موردی که نقض مستقیم راجع به محصول و یا مربوط به محصولی که مستقیماً از فرایند اختراعی حاصل می‌شود، باشد، بدون مقید و مشروط نمودن به علم و آگاهی ناقص، برای او مسئولیت مقرر گردیده

23. 45 (1): "The judicial authorities shall have the authority to order the infringer to pay the right holder damages adequate to compensate for the injury the right holder has suffered because of an infringement of that person's intellectual property right by an infringer who knowingly, or with reasonable grounds to know, engaged in infringing activity".

24. 62 (1): "In proceeding for infringement of a patent damages shall not be awarded, and no order shall be made for an account of profits, against a defendant or defender who proves that at the date of the infringement he was not aware, and had no reasonable grounds for supposing, that the patent existed".

است؛ که می‌توان این مسئولیت را مطلق دانست.^{۲۵} بنابراین خواننده حتی در صورتی که به طور غیر عمدی یا تصادفی به تولید محصول اختراعی مبادرت ورزد، به عنوان ناقض تلقی و مسئول خواهد بود.^{۲۶} این در حالی است که در نقض مستقیم فرایند مطابق قسمت b از بند ۱ ماده مذکور و همچنین در نقض غیر مستقیم که موضوع بند ۲ ماده ۶۰ قانون مذکور است، تحقق نقض متوقف بر علم و یا وجود شرایط و اوضاع و احوالی است که برای یک انسان متعارف در آن شرایط معلوم است که استفاده‌اش بدون رضایت مالک و در نتیجه‌ی نقض حق اختراع می‌باشد.^{۲۷}

بنابراین با توجه به مقررهای فوق‌الذکر به نظر می‌رسد قانون اختراعات انگلستان تحقق نقض را در مورد اخیر منوط به وجود علم ناقض دانسته و مسئولیت مقید را برقرار نموده است؛ النهایه از آنجا که تکلیف اثبات را بر عهده‌ی خواننده قرار داده، علم و آگاهی وی را مفروض تلقی نموده است. در حقوق انگلستان و رویه‌ی قضایی این کشور در خصوص توجیه منطقی مبنا و اساس مسئولیت مطلق ناقض حق اختراع توجیهاتی بیان گردیده است.^{۲۸} از جمله این که گفته شده شناسایی مسئولیت مطلق، موجب برخورداری و بهره‌مندی کامل صاحب ورقه‌ی اختراع از حقوق انحصاری خود می‌گردد.^{۲۹} البته ایرادی که بر این توجیه نیز مطرح گردیده این است که باید در نظر داشت حقوق مالکانه اصولاً

25. Strict or Absolute Liability.

26. Lionel Bently and Brad Sherman, op.cit., p.520: "It is important to note that with the exception of the situation where an infringer uses a process or offers a process for use under section 60 (1)(b), direct infringement takes place irrespective of the knowledge of the defendant. This means that in relation to a patent for a product or where a product has been obtained directly from a patented process liability is absolute".

27. Colston Catherine and Janathan Galloway, op.cit., p, 219, No, 6.2.1 and, Bently Lionel and Brad Sherman, ibid.

همچنین میرحسینی، سیدحسن، حقوق اختراعات، نشر میزان، چ اول، پاییز ۱۳۸۷، ص ۳۱۹.

28. Lionel Bently and Brad Sherman, op.cit., pp. 521,522.

29. Lishman v. Erom Roche (1996) 68 CPR (3d) 72 at 77 (FCTD).

هیچ‌گاه مطلق نبوده و حقوق صاحب ورقه‌ی اختراع نیز از این امر مستثنا نیست، چه این حقوق نیز طبق قوانین از نظر حوزه و قلمرو و دوره‌ی مدت حمایت مقید است.

استدلال دیگری که در این راستا مطرح گردیده، ناظر به ارتباط آن با جدید و تازگی اختراع^{۳۰} به عنوان شرط ماهوی حمایت از یک سو و نیز ضرورت افشای^{۳۱} آن به عنوان شرط مقدماتی برای قابل ثبت و حمایت بودن اختراع از طرف دیگر است. به بیان دیگر مسأله‌ی نقض حق اختراع و ضرورت افشای اختراع به مثابه دو روی یک سکه محسوب می‌شود و ارتباط نزدیکی با هم دارند.^{۳۲}

ارتباط میان میزان افشا و دامنه‌ی حمایت مسأله‌ی مهمی است. نظام‌های ثبت اختراع نوعاً از مخترع می‌خواهند اطلاعات مربوط به اختراع و ابداع خود را به گونه‌ای افشا کند که بتوان آن را به اجرا درآورد. در بعضی کشورها مانند آمریکا علاوه بر این، مخترع ملزم است بهترین شیوه‌ی عملی کردن اختراع را معرفی کند، در غیر این صورت اختراع قابل ثبت نخواهد بود.^{۳۳} بنابراین در چنین وضعیتی که افشای کامل و روشن اطلاعات و در اختیار عموم گذاشتن آن، ضرورت دارد، دیگر قصد و علم شخص ناقض در تحقق مسئولیت وی چندان موضوعیت و مداخلیتی نخواهد داشت، چه با افشای اطلاعات و دسترسی افراد به آن، به سهولت امکان نقض خصوصاً در رابطه با اختراع محصول فراهم می‌گردد.

30. Novelty of an Invention.

31. Disclosure.

32. Robert Alfered Young and Robert Neilson v. Rosenthal (1884) RPC 29, 31-33.

۳۳. برای مطالعه‌ی بیشتر در این خصوص و شرایط ماهوی حمایت از حق اختراع رک. جعفرزاده، میرقاسم

و محمودی، اصغر، شرایط ماهوی حمایت از اختراع از نگاه رویه قضایی و اداره ثبت اختراعات، مجله

تحقیقات حقوقی دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، ش ۴۲، پاییز - زمستان ۱۳۸۴، ص ۹۳ به بعد.

همچنین: میرحسینی، پیشین، ص ۱۲۰ به بعد.

نکته‌ی قابل ذکر در حقوق انگلستان این است که به موجب مقررات مربوط به مالکیت فکری عموماً و به ویژه قانون حق اختراع ۱۹۷۷ (شق (d) بند (۱) ماده ۶۱)^{۳۴} به خواهان اجازه داده شده است دعوی مطالبه‌ی منافع تحصیل شده توسط ناقض^{۳۵} را علیه وی مطرح نماید. البته خواهان براساس شق (c) بند (۱) ماده مذکور همچنین می‌تواند از ضابطه‌ی خسارت مربوط به منافع تفویض شده، از مالک نیز برای اقامه‌ی دعوا علیه ناقض استفاده نماید.^{۳۶}

با توجه به این که مطابق مقررات فوق، دو اصطلاح «Damages» و «Account of Profits» جداگانه و در مقابل هم به کار رفته، این امر بیان‌گر آنست که این دو ضابطه کاملاً متفاوت از هم بوده و دادگاه مجاز به صدور حکم هم‌زمان به خسارات وارده به مالک حق اختراع و منافع تحصیل شده توسط ناقض نمی‌باشد. این موضوع در بند ۲ ماده مذکور نیز به صراحت اعلام گردیده است.^{۳۷}

بنابراین خواهان تنها می‌تواند یکی از آن دو ضابطه را انتخاب نماید و در صورت تمایل، خواسته‌ی مطالبه‌ی منافع تحصیل شده توسط ناقض را جایگزین خواسته‌ی مطالبه‌ی خسارت ناشی از نقض نماید.^{۳۸}

مبنای حقوقی ضابطه‌ی منافع تحصیل شده توسط ناقض در حقوق انگلستان، دارا شدن بلاجهت^{۳۹} عنوان شده است که در واقع طریقه‌ی جبران اعاده‌ائی^{۴۰} تلقی گردیده است. نکته‌ی قابل توجه در این خصوص این است که استفاده‌ی بلاجهت برخلاف مسئولیت

34. 61(1)(d): " for an account of the profits derived by him from the infringement."

35. Account of profits

36. 61(1)(c): "for damages in respect of the infringement".

37. (2): "The court shall not, in respect of the same infringements both award the proprietor of a patent damages and order that he shall be given an account of the profits".

38. Lionely Bently, op.cit., p. 1106.

39. Unjust Enrichment.

40. Restitution.

مدنی که معمولاً بر تفصیر خواننده استوار است، تنها بر این امر مبتنی است که به طور غیر قانونی بر دارایی خواننده افزوده شده است و تفصیر شرط تحقق مسئولیت نمی‌باشد.^{۴۱}

با وجود این، در رابطه با مسئولیت ناقض حق اختراع، باید یادآور شد که در حقوق انگلستان، چنانچه اعمال ضابطه‌ی منافع تحصیل شده توسط ناقض مورد نظر باشد، علاوه بر لزوم وجود شرایط و ارکان کلی، راجع به دارا شدن بلاجهت، مسئولیت وی مشروط به این است که آگاهانه و با تفصیر مرتکب نقض شده باشد.^{۴۲} قبلاً بیان شد که در حقوق انگلستان در همه‌ی موارد نقض اعم از مستقیم و غیر مستقیم و نیز نقض محصول یا فرآورده، تفصیر نقش یکسانی را در تحقق نقض و مسئولیت ایفا نمی‌کند. اما همان‌گونه که نویسندگان تصریح کرده‌اند^{۴۳} براساس بند (۱) از ماده ۶۲ قانون اختراعات ۱۹۷۷، در خصوص اعمال ضابطه‌ی منافع تحصیل شده، مسئولیت متوجه ناقضی است که با علم و آگاهی به وجود حق اختراع اقدام به نقض نموده باشد و یا در صورتی مسئولیت دارد که دلایل معقول بر علم او وجود داشته باشد؛ در غیر این صورت مسئولیتی از این جهت متوجه او نخواهد بود. هر چند که این مقررہ تکلیف اثبات عدم اطلاع و یا عدم وجود شرایط متعارف دال بر اطلاع خواننده را بر عهده‌ی خود وی قرار داده که به این ترتیب به نظر می‌رسد بدوا علم وی را مفروض دانسته است.

در حقوق آمریکا، مسئولیت نقض حق اختراع، غالباً به عنوان یک مسئولیت مطلق تلقی

۴۱. صفائی، سیدحسین، مقالاتی درباره‌ی حقوق مدنی و حقوق تطبیقی: استناد به استفاده بلاجهت با وجود رابطه قراردادی، نشر میزان، چ اول، آبان ۱۳۷۵، صص ۳۷۴-۳۷۳.

۴۲. برای مطالعه‌ی بیشتر در این خصوص ر.ک. شاه‌محمدی، محمد، خسارات قابل جبران در نقض مالکیت صنعتی و ضوابط ارزیابی آن (مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و انگلیس)، رساله دوره دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی، گروه حقوق، پاییز ۱۳۹۰، ص ۲۲۹ به بعد.

43. Bently Lionel, *ibid.*, and see also, Bainbridge. David, I., *Intellectual Property*, Eight edition, Longman, 2010, p. 516.

می‌شود که البته در برخی موارد نیز همین‌گونه است؛ لیکن مسئولیت مطلق به معنای دقیق آن، آن‌چنان که در اصطلاح مسئولیت مدنی مدنظر است، قابل انطباق با مسئولیت ناقص حق اختراع نمی‌باشد. بر این اساس، به موجب ماده ۲۸۷ قانون اختراعات آمریکا (۱۹۹۴) مسئولیت خوانده منوط به دریافت اخطاریه اعم از واقعی و یا قانونی^{۴۴} مبنی بر وجود اختراع خواهد بود و از این جهت وی تنها مسئول خسارات بعد از اطلاع از وجود اختراع می‌باشد.^{۴۵} این وضعیت را باید البته با معنای دقیق مسئولیت مطلق متفاوت دانست زیرا مسئولیت مطلق به معنای رایج و حقوقی خود در مسئولیت مدنی، مسئولیت شخص حتی در صورت عدم اطلاع و تقصیر را نیز شامل می‌شود. چنانکه خوانده در رابطه با کالای معیوبی که عرضه می‌نماید، هر چند از آن عیوب مطلع هم نباشد، مسئول خسارات خواهد بود.^{۴۶}

البته قابل ذکر است که در حقوق آمریکا، مسئولیت ناقص حق اختراع از آن‌جا که مقید به نقض عمدی نمی‌باشد و به عبارت دیگر نقض حتی در فرض غیر عمدی آن نیز محقق می‌شود و غیر عمدی بودن آن به عنوان دفاع برای خوانده محسوب نمی‌شود، می‌توان آن را نوعی مسئولیت مطلق دانست، خصوصا در فرضی که با ابلاغ قانونی مواجه هستیم که لزوما اطلاع و علم واقعی را به همراه ندارد که در این حالت خوانده‌ی غیر مقصر و غیر عمد نیز مسئول خسارات خواهد بود.^{۴۷}

در این راستا دادگاه فدرال آمریکا^{۴۸} در رابطه با ماده ۲۸۷ معتقد است؛ ضابطه‌ی مندرج

44. Actual or Constructive Notice.

45. Section 287 (a) of the Patent Act states : "... in the event of failure so to mark, no damages shall be recovered by the patentee in any action for infringement, except on proof that the infringer was notified of the infringement and continued to infringe thereafter, ...".

46. Roger D., Blair and Thomas F., Cotter, Strict Liability and its Alternatives in Patent Law, University of California, Berkely Technology Law Jurnal, Volum 17, Issue 2, No. 1, 2002, p. 2. and Intellectual Property Economic and Legal Dimensions of Rights and Remedies, Cambridge University Press, 2005, p. 100-101.

47. Roger Blair and Thomas Cotter, ibid. and Alan Durham, op.cit., p. 192.

48. Federal Circuit.

در این ماده می‌تواند از جهاتی مفید باشد، چه از یک سو دارنده‌ی حق اختراع را به ارسال آگهی و اطلاعیه برای عموم مبنی بر وجود کالای اختراعی تشویق می‌نماید و از سوی دیگر حمایتی را نسبت به عموم در رابطه با شناخت این مسأله که کالای اختراعی است، مقرر می‌دارد.^{۴۹} در عین حال باید خاطر نشان ساخت که با توجه به شناسایی انواع نقض در حقوق آمریکا که شامل مستقیم و غیر مستقیم می‌باشد، این حقوق به عنوان استثنا بر قاعده‌ی اصلی، در نقض غیر مستقیم که خود به نوع نقض مسیبی و اشتراکی تقسیم می‌گردد، عنصر عمد را برای تحقق نقض لازم می‌داند.^{۵۰} مضافاً این که دادگاه می‌تواند براساس تجویز ماده ۲۸۴ در صورت وجود علم و عمد در نقض حق (تقصیر عمدی) خواننده را علاوه بر جبران خسارت، به پرداخت مبلغی اضافی با ماهیت جزایی^{۵۱} تا سه برابر میزان خسارت نیز محکوم نماید.^{۵۲}

حقوق فرانسه هرچند بر اساس پاراگراف ۲ از بند ۱ ماده ۶۱۵-L قانون مالکیت فکری IPC^{۵۳} مسئولیت مدنی را برای ناقض حق اختراع در نظر گرفته و در این بین اشاره‌ای به علم نکرده است^{۵۴}، اما از آن‌جایی که مطابق مواد ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ قانون مدنی این کشور، تقصیر عمدی یا سهل‌انگاری، شرط تحقق مسئولیت مدنی می‌باشد^{۵۵}، لذا به عقیده‌ی حقوق‌دانان

49. Ibid., p. 6.

50. Mark A. Glick, Lara A., Reyman and Richard Hoffmann, Intellectual Property Damages, First edition, published by John Wiley & Sons Inc., 2003, , pp. 132-133.

51. Penalty.

52. Alanl Durham, ibid. 35 U.S.C 284 estates: "... in either event the court may increase the damages up to three times the amount found or assessed".

53. Intellectual Property Code- la code de la propie' te'intellectuelle (1992).

54. Article L615-1(2): "la cantrefacon engage la responsabilite' civilde son auteur".

55. Article 1382: "Tout fait quelconque de l,homme, qui cause a autrui un dommage, oblige celui par la fauteduquelilest arrive', a le reparer".

ماده ۱۳۸۲: «هر عملی که سبب خسارت به دیگری شود انجام‌دهنده‌ای را که در ارتکاب آن مرتکب تقصیر شده است ملزم به جبران خسارت می‌کند».

Article 1383: "Chacunest responsable du dommagequil a caus'e non seulement par son fait, mais encore par sa n'egligenca a par son imprudence".

در مورد مسئولیت ناشی از نقض نیز همین ملاک که نقض کننده باید علم داشته و یا به نحو متعارف می‌بایست علم می‌داشت، در نظر گرفته شده است.

بر همین اساس در حقوق فرانسه نیز در فرض نقض غیر مستقیم، شخصی که بدون علم مرتکب عمل نقض حق شده است، مسئولیتی ندارد. از این رو پاراگراف ۳ از بند ۱ ماده ۶۱۵-۵۶^L در رابطه با اقدامات و اعمال نقض که شامل مواردی همچون پیشنهاد برای فروش و ... می‌شود، مسئولیت را در صورتی محقق می‌داند که ناقض با علم و اطلاع مبادرت به انجام آن نماید.^{۵۷}

در حقوق آلمان برابر بند ۲ ماده ۱۳۹ GPA تفاوتی بین نقض عمدی و غیر عمدی در رابطه با مسئولیت ناقض مشاهده نمی‌شود. بنابراین ادعای بی‌تقصیری در مورد نقض حق به عنوان دفاع پذیرفته نمی‌شود و شخص حتی در فرض غفلت و عدم عمد چنانچه مرتکب نقض شود، مسئول جبران خسارت می‌باشد.^{۵۸}

مسئولیت مطلق در حقوق استرالیا نیز مورد پذیرش قرار گرفته است. به موجب قانون حق اختراع استرالیا، نقض غیر عمدی همانند نقض عمدی، برای ناقض ایجاد مسئولیت می‌کند. به این ترتیب حتی در موردی که خواننده (ناقض) نسبت به نقض علم نداشته و دلیلی هم برای این که وی عالم به وجود اختراع ثبت شده‌ای که مورد استفاده قرار داده است نباشد، با وجود این، به عنوان ناقض مسئول تلقی خواهد شد. در تبیین علت مسئولیت

←

ماده ۱۳۸۳: «هر شخصی مسئول خسارتی است که مسبب آن شده است نه تنها برای اعمال عمدی بلکه اعمالی که در نتیجه‌ی سهل‌انگاری یا بی‌احتیاطی او حاصل شده است».

56. Article L 615-1 (3): "Toutefois, l'offre, l'usage, la mise en vente, la détention en vue de l'usage ou la mise en vente d'un produit contrefait lorsque ces faits ... n'engagent la responsabilité de leur auteur que si les faits ont été commis en connaissance de cause".

57. Petit Laurence, The Enforcement of Patent Rights in France, Patent Enforcement Worldwide, Hart publishing Oxford and Portland, 2005, pp. 148, 149.

58. Hans, op.cit., p. 133.

مطلق برای ناقض، بیشتر از آنچه به علم ناقض توجه شود، جنبه‌ی حمایت از دارنده‌ی حق مورد توجه قرار گرفته و استدلال شده است که نقض غیر عمدی نیز برای دارنده‌ی حق اختراع، نقض محسوب است.^{۵۹}

نظیر همین استدلال در خصوص مسئولیت مطلق در نقض حق اختراع، مورد توجه دادگاه‌های کانادا نیز قرار گرفته است و در همین رابطه به دعوی مطرح شده در پرونده‌ی Monsanto Canada Inc علیه Schmeiser استناد شده است. در این دعوا، دادگاه در پاسخ به ادعای خواننده که در مقام دفاع عنوان کرده بود، با قصد نقض حق نکرده است، صراحتاً اعلام نمود عمد یا غیر عمد با واقعیت نقض بی ارتباط است؛ بنابراین در هر صورت خواننده به عنوان نقض اعم از عمدی و غیر عمدی مسئول است.^{۶۰}

گفتار دوم: حقوق ایران

بند اول: اعمال مقررات خاص

در حقوق ایران، مقررات خاص ناظر به حق اختراع اعم از قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب سال ۱۳۱۰ و قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی، علائم و نام‌های تجاری مصوب ۱۳۸۶، حکم صریحی راجع به تعیین مبنای مسئولیت ناقض که تقصیرمحور یا مسئولیت محض باشد، بیان نکرده‌اند. بنابراین پرسشی که مطرح می‌شود این است که آیا مسئولیت مدنی ناقض حق اختراع از منظر قانون‌گذار داخلی، مسئولیتی محض و بدون تقصیر است و به عنوان استثنایی بر قاعده‌ی عام مسئولیت مدنی که مسئولیت مبتنی بر

۵۹. در این خصوص چنین استدلال شده است:

“Innocent infringement is the infringement of a patent holder's rights where the defendant was not aware, and had no reason to believe, that a patent for the invention existed”. in this respect see: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/UNELJ/2004/2.html>

60. Ibid.

تقصیر است، قلمداد می‌شود؟

ممکن است با توجه به این که قانون‌گذار هیچ تصریحی به ضرورت اثبات تقصیر در خصوص مسئولیت ناقض حق اختراع به عمل نیاورده است، این نظر مطرح شود که مسئولیت وی در تمامی موارد و مصادیق اعم از نقض مستقیم و غیر مستقیم و نیز نقض محصول و فرایند، مسئولیتی محض و مطلق می‌باشد، زیرا مقنن صرفاً در رابطه با مسئولیت کیفری ناقض، به موجب ماده ۶۱ قانون ۱۳۸۶، به ضرورت عنصر علم و عمد تصریح نموده است^{۶۱} و در رابطه با مسئولیت مدنی، چنین ضرورتی را اعلام نکرده است. به علاوه همان‌گونه که اشاره شد، قانون ایران به طور صریح نقض مستقیم و غیرمستقیم را مورد شناسایی قرار نداده است و نیز با وجود این که در بند (الف) ماده ۱۵ قانون مصوب سال ۱۳۸۶، اختراع محصول و فرایند را به طور جداگانه مطرح نموده است، لیکن در بند (ب) آن، ناقض محصول و فرایند اختراعی را بدون ذکر از شرط تقصیر، مسئول خسارات وارده دانسته است^{۶۲}.

ناگفته نماند که از قسمت اخیر ماده ۶۱ قانون ۱۳۸۶ که مربوط به نقض فرایند است، نیز نمی‌توان ملاکی روشن در خصوص ضرورت وجود علم و تقصیر ناقض استنباط نمود زیرا ماده مذکور بدون این که مسئولیت ناقض را مقید به علم او نماید، در موارد نقض فرایند با

۶۱. ماده ۶۱ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی، علائم و نام‌های تجاری مصوب ۱۳۸۶: «هر شخصی که با علم و عمد مرتکب عملی شود که طبق مواد (۱۵)، (۲۸) و (۴۰) نقض حقوق به‌شمار آید یا طبق ماده (۴۷) عمل غیر قانونی تلقی شود، مجرم شناخته و علاوه بر جبران خسارت به پرداخت جزای نقدی از ده میلیون ریال تا پنجاه میلیون ریال یا حبس تعزیری از نود و یک روز تا شش ماه یا هر دوی آن‌ها محکوم می‌شود».

۶۲. بند (ب) ماده ۱۵ قانون مصوب ۱۳۸۶: «مالک می‌تواند با رعایت بند (ج) این ماده و ماده (۱۷) علیه هر شخص که بدون اجازه‌ی او بهره‌برداری‌های مندرج در بند (الف) را انجام دهد و به حق مخترع تعدی کند و یا عملی انجام دهد که ممکن است منجر به تعدی به حق مخترع شود، به دادگاه شکایت کند».

در نظر گرفتن دو شرط که شامل جدید بودن فراورده و وجود احتمال قوی مبنی بر این که فرآورده با استفاده از فرایند موجود ساخته شده است، تنها با واژگونی بار اثبات دلیل، مسئولیت اثبات عدم نقض را بر عهده‌ی خواننده قرار داده است و خواهان را بدو از اثبات نقض معاف دانسته است.^{۶۳}

با این حال با توجه به مقررات عام مربوط به مسئولیت مدنی از جمله ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی که مسئولیت را علی‌الاصول مبتنی بر تقصیر اعلام نموده است، استثنا نمودن مسئولیت ناقص حق اختراع از این قاعده، نیازمند تصریح قانون‌گذار است. لکن شاید بتوان این نظر را مطرح نمود که در نقض مستقیم محصول (فراورده) برخلاف نقض مستقیم فرایند و نیز نقض غیر مستقیم، از آن‌جا که پی بردن و مطلع شدن ناقص به وجود اختراع، راحت‌تر به نظر می‌رسد، قانون‌گذار نوعی اماره‌ی تقصیر (علم) را در راستای آسان کردن اقامه‌ی دعوا علیه ناقص، در عمل نقضی وی در نظر داشته است. چنانکه همین فرض نیز در خصوص مسئولیت مؤسساتی که در بستر مبادلات الکترونیکی به فعالیت می‌پردازند، با توجه به ماده ۷۸ قانون تجارت الکترونیکی مصوب ۱۳۸۲ که مسئولیت را منوط به اثبات تقصیر ندانسته، مطرح گردیده است. این ماده مقرر می‌دارد: «هرگاه در بستر مبادلات الکترونیکی در اثر نقض یا ضعف سیستم مؤسسات خصوصی و دولتی، به جز در نتیجه قطع فیزیکی ارتباط الکترونیکی، خسارتی به اشخاص وارد شود، مؤسسات مزبور مسئول جبران خسارت وارده می‌باشند، مگر این که خسارات مزبور ناشی از فعل شخصی افراد باشد که در این صورت، جبران خسارت بر عهده این اشخاص خواهد بود».

در این خصوص گفته شده است؛ ماده مذکور در صورت وجود نقض یا ضعف

۶۳. پورمحمدی، شیما، مالکیت صنعتی در موافقت‌نامه تریپس و کنوانسیون پاریس، مجله حقوقی دادگستری ش ۵۱-۵۰، بهار و تابستان ۱۳۸۴، ص ۲۶۹.

کنیم و دوم، تولیدات فکری و علمی انحصاراً جزو اموال و دارایی تولیدکنندگان باشد و بالاخره سوم این که مجرای قاعده‌ی اتلاف به عنوان یکی از مبانی ضمان را شامل تمامی اموال اعیان و منافع اعم از منافع موجود بالفعل و یا در حکم موجود (موجود بالقوه) بدانیم. هر یک از این موضوعات سه‌گانه، از امور چالش‌برانگیز در فقه و حقوق به‌شمار می‌رود که مخالفان و موافقان نیز دارد و البته بحث تفصیلی آن مجال دیگری می‌طلبد که مستقلاً به آن پرداخته شود. لکن با توجه به ارتباط آن با گفتار حاضر خاطر نشان می‌سازد؛ در خصوص بنای اول هر چند اتفاق نظری بین فقها وجود ندارد و عده‌ای از آنان در مال بودن پدیده‌ها و آثار نشأت گرفته از ذهن و مشروعیت آن تردید کرده‌اند، اما در مقابل گروهی دیگر از فقیهان با تمسک به عموماً ادله‌ی احکام اولیه همچون «الناس مسلطون علی اموالهم»، «لا یحل لمؤمن مال اخیه الا عن طیب نفسه» و سایر ادله، مشروعیت این گونه حقوق را به دلیل این که طبق تشخیص عرف از مصادیق مال محسوب و مشمول عموماً و اطلاعات شرعی قرار می‌گیرند، مورد تأیید قرار داده‌اند. به عقیده‌ی اینان آنچه در لسان شرع بیان شده است، عموماً و اطلاعات شرعی است و شارع از آن‌جا که وظیفه‌ی بیان احکام را دارد، احکام را تبیین نموده و تشخیص موضوعات آن احکام را به عرف واگذار کرده است. بنابراین به موجب ادله‌ی فوق، حکم حرمت اموال دیگران و لزوم احترام به آن، صادر گردیده‌الهی تعیین مصادیق آن که مال باشد بر عهده‌ی عرف نهاده شده است. و از آن‌جا که امروزه عرف برای آفرینش‌های فکری نظیر حق تالیف، اختراع و ... ارزش اقتصادی که معیار مال بودن است^{۶۷}، قائل است و موضوع داد و ستد و انتقالات قرار می‌دهد؛ بنابراین در مال بودن آن و مشروعیت این حقوق تردیدی وجود ندارد^{۶۸}. چالش

۶۷. در تعریف مال گفته شده است: «المال ما یُبدَلُ بازائه شیء».

۶۸. به عنوان نمونه می‌توان از فقهای معاصر مخالف مشروعیت به آیت‌الله صافی و از موافقان به آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی اشاره نمود برای مطالعه‌ی بیشتر و ملاحظه‌ی این نظرات رک. ۱- جعفرزاده، سیدقاسم،

دوم فرارو، و البته مرکز اصلی مناقشات این است که با قبول مال بودن پدیده‌های فکری و مشروعیت آن، آیا همانند اموال عینی و مادی که قابلیت تعلق به فرد یا افرادی معین را دارد، این امور و موضوعات هم در شمار اموال تولیدکنندگان آنان است تا از این ره‌گذر بتوان علاوه بر عمومات و اطلاعات شرعی ناظر به لزوم احترام اموال دیگران، از قاعده‌ی اتلاف برای تبیین مبنای ضمان و مسئولیت بهره جست؟

اعتقاد مخالفان بر این استدلال استوار است که هرچند محصولات فکری زاییده‌ی تلاش و قدرت ابتکار صاحبان فکر و اندیشه‌ی انسان‌های خلاق است، اما از آن‌جا که علاوه بر آنان تلاش فکری و علمی گذشتگان و نیز سرمایه‌گذاری جامعه در خلق آن مؤثر بوده است، بنابراین این گونه محصولات برخلاف اموال دیگر، نمی‌تواند به تنهایی متعلق به صاحبان آن باشد. بلکه به همه‌ی انسان‌ها تعلق دارد و مالک خاصی ندارد. از این‌رو به منظور مشروعیت بخشیدن آن، معتقد به نظریه‌ی حقوق اعطایی در این خصوص هستند که توسط دولت به نمایندگی از طرف جامعه و با لحاظ مصالح عمومی و با انگیزه‌ی تشویق مبتکران به برخی از اشخاص و مبتکران، مزایا و امتیازاتی اعطا می‌شود.^{۶۹}

به نظر می‌رسد علاوه بر این که می‌توان از عمومات و اطلاعات شرعی که به قدر کافی توان اثبات تعلق پدیده‌های فکری به صاحبان آن به عنوان اموال ایشان را دارد، برای رسیدن به پاسخی مثبت به چالش دوم استفاده نمود، با قبول و پذیرش نظریه‌ی حقوق

←

مبانی فقهی مشروعیت حقوق فکری، مجله تخصصی الهیات و حقوق، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ش ۱۹، بهار ۱۳۸۵، صص ۷۷-۷۴. ۲- آیتی، حمید، حقوق آفرینش‌های فکری، نشر حقوقدان، ۱۳۷۵، صص ۷۲-۷۱.

۶۹. برای دیدن تفصیل مطالب در این زمینه رک. جعفرزاده، میرقاسم، درآمدی بر حقوق آفرینش‌های فکری، جزوه درسی نیمسال تحصیلی ۸۴-۱۳۸۳، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی ص ۵۷ به بعد. و نیز از همین نویسنده، مبانی فقهی مشروعیت حقوق فکری، پیشین، ص ۶۹ به بعد.

طبیعی به عنوان مبنای این حقوق بر عقلی بودن آن تأکید و آن را از لوازم شخصیت انسان دانست.^{۷۰}

بر پایه‌ی نظریه‌ی حقوق طبیعی، مشروعیت پدیده‌های فکری برخلاف نظریه‌ی حقوق اعطایی، از اراده و اعتبار قانون‌گذار نشأت نمی‌گیرد و احکام قانون‌گذار در این حوزه ارشادی است و با هدف حفظ و تضمین آن وضع می‌گردد.

قابل ذکر است که نشانه‌هایی از نظریه‌ی حقوق طبیعی و یا با تعبیری مشابه و تحت عنوان مالکیت تکوینی در بیان برخی از فقها دیده می‌شود.^{۷۱} با دریافت پاسخ مثبت به پرسش‌ها و موضوعات مطروحه که به عنوان مقدمه برای موضوع سوم مطرح است، ضرورت طرح و بررسی مسأله‌ی آخر نیز احساس می‌شود که آیا می‌توان قاعده‌ی اتلاف را به عنوان یکی از مبانی ضمان که در حقوق داخلی و فقه مطرح گردیده است، در جهت تبیین مبنای مسئولیت ناقض حق اختراع به کار برد؟

در خصوص جریان قاعده‌ی اتلاف^{۷۲} نسبت به مانحن‌فیه، مسأله به این موضوع بازگشت

۷۰. در این خصوص به عنوان نمونه از آیه‌ی ۳۹ سوره نجم قرآن کریم استفاده شده است که به نحو کلی دلالت بر تعلق این حقوق به صاحبان آن‌هم اختصاصی مطلق کامل و تمام عیار به عنوان مصداقی از مصداق سعی و تلاش انسان دارد؛ «و ان لیس للانسان الا ما سعی». رک. همان.

۷۱. به این عبارت فقیه معروف مرحوم آیت‌الله موسوی بجنوردی در کتاب القواعد الفقهیه، جلد ۲، ص ۲۰-۲۱ (قاعده اتلاف) توجه فرماید: «و یسمی هذا القسم فی اصطلاح الفقهاء تبعاً للاطلاقات العرفیه بالمنافع فالمنافع ایضاً مال فهذه الامور کلها و ایضاً کل ما یمکن به تحصیل بعض هذه الامور مال غایه الامر ان نفس هذه الامور اموال تکوینیة لیست مالیتها بجعل فی عالم الاعتبار».

و نیز: حائری شیرازی، سید کاظم، بررسی فقهی حق ابتکار، فقه اهل البیت، شماره ۳۳، پاییز ۱۳۷۹، ص ۱۰۱. ۷۲. «من اتلف مال الغیر فهو له ضامن». این عبارت، حدیث نبوی نیست بلکه محتوای آن ضمن آیات و روایات مختلفی آمده و از آن جا گرفته شده و اصطلاحاً به آن قاعده‌ی «اصطیادی» می‌گویند. اطلاق ادله از جمله آیه ۱۹۰ سوره بقره «من اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی علیکم» و روایت رسول اکرم (ص) «خُرّمه مال

می‌کند که آیا می‌توان این قاعده را در خصوص منافی که موجودیت بالفعل ندارند، مانند اعیان و منافع موجود اجرا نمود و ناقض حق را از باب اتلاف منافع آینده مسئول دانست؟ باید دانست، در فقه آنچه میان فقها موضوع بحث و اختلاف نظر قرار گرفته، مسأله‌ی ضمان منافع انسان (محروم ماندن از منافع عمل) است که هرگاه شخصی، انسان کارگر یا صنعت‌گری را بازداشت و یا به نحوی او را از کار کردن محروم نماید، آیا ضامن قیمت کار اوست و باید با پرداخت بهای دستمزد از عهده‌ی خسارت او برآید؟

مشهور فقها در این مورد بر آنند که اگر کارگر اجیر شده باشد و محروم از کار شود، باید بازداشت‌کننده و یا کسی که او را به نحوی از کار کردن محروم نموده است را ضامن دانست.^{۷۳} بر این اساس مشهور فقهای امامیه در مورد انسان آزاد که اجیر نشده هر چند اهل کسب و کار باشد (حر کسوب) و منافع وی مورد قرارداد قرار نگرفته باشد، به دلیل این که منافع معدوم است و مال محسوب نمی‌شود و در نتیجه اتلاف نسبت به آن متصور نیست، ضمانی را قائل نیستند.

در مقابل تعداد زیادی از فقهای امامیه عمل حر را خصوصاً اگر اهل کسب و کار باشد، مال محسوب و محرومیت وی را از منافع عمل خویش، موجب ضمان می‌دانند و یکی از مبانی آن را قاعده‌ی اتلاف می‌دانند.

آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی در این خصوص می‌گویند: «قاعده اتلاف مختص به اعیان نیست و شامل منافع حتی در حر کسوب می‌شود و تفویت آن از اسباب ضمان بین عقلا می

←

المسلم كحرمة دمه» مستند این قاعده که نزد فقها به عنوان یک حدیث منقول از معصوم (ع) تلقی گردیده است، می‌باشد. در این زمینه رک. جواهر الکلام، جلد ۳۷، ص ۶۰ و محقق داماد، قواعد فقه، بخش مدنی، ناشر علوم اسلامی، چ اول، تابستان ۱۳۶۳، ص ۱۱۰.

۷۳. آیت‌الله خویی، مصباح الفتاوه، جلد ۲، انتشارات دارالهادی، ص ۳۲۱. و نجفی، محمدحسن، جواهر الکلام، جلد ۳۷، ص ۴۰.

باشد»^{۷۴}.

صاحب عناوین نیز معتقد است: «منافع حر داخل قاعده اتلاف و مورد ضمان است مانند این که او را حبس کنند»^{۷۵}.

به نظر می‌رسد عقیده‌ی فقهای اخیر مبنی بر جریان قاعده‌ی اتلاف و ضمان منافع عمل انسان، عقیده‌ای معقول و قابل قبول باشد زیرا از یک سو منافع انسان حتی قبل از این که استیفا شود و یا مورد قرارداد واقع گردد، از نظر عرف مال محسوب می‌شود. دقیقاً از همین روست که با انعقاد اجاره، شخصی مالک منفعت اجیر می‌گردد و در مقابل اجیر نیز مستحق عوض آن. از سوی دیگر هر چند این منافع، موجودیت بالفعل ندارند لیکن از آنجا که زمینه و اقتضای به وجود آمدن آن در آینده و در بستر زمان فراهم و موانع نیز مفقود است (چنانکه در انسان اجیر شده و یا خُر کسوب برخلاف حر کسول همین گونه است) از نظر عرف، در حکم موجود تلقی می‌گردد.^{۷۶}

بنابراین اطلاق ادله‌ی لفظی قاعده‌ی اتلاف شامل هر مالی حتی آنچه به فعلیت نزدیک است، نیز می‌شود. این معیار به خوبی قابلیت انطباق را نسبت به منافی که در اثر فعل زیان‌بار (نقض حق اختراع) تفویت می‌شود، داراست، زیرا در مانحن‌فیه نیز منافی را که مالک حق اختراع، می‌تواند از قبل حق خود به لحاظ فراهم و موجود بودن مقتضای فعلیت رسیدن آن و فقدان موانع بهره‌مند شود، با اقدام ناقض از دست داده است و این از منظر

۷۴. تعلیقات عروه، جلد ۲، ص ۱۳۶.

۷۵. صاحب عناوین الاصول (میر فتاح) در جلد ۲، ص ۴۳۸ می‌نویسد: «فان اتلاف المنافع الابدان و الاعیان المملوله بتفویت او استیفاء داخل فی باب الاتلاف». همچنین طباطبایی یزدی، سیدمحمد کاظم، عروه الوثقی - جلد ۲، مسأله ۳، ص ۴۱۳. و امام خمینی، البیع، جلد ۱، ص ۲۰.

۷۶. امام خمینی در کتاب البیع، جلد ۱، ص ۲۷۴ در رابطه با وجود منافع می‌گویند: «فذلک الوجود المستمر فی عمود الزمان يقع تحت الید بنحو الاستمرار و الاصرام».

عرف، تفویت و اتلاف مال موجود فرض می‌شود و در نتیجه قابل جبران است!^{۷۷} با عنایت به مطالب فوق، می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که در نقض حق اختراع، مسئولیت ناقض در صورت نقض مستقیم محصول از باب اتلاف (بدون واسطه) محقق است، از این رو مطابق قاعده‌ی اتلاف و ماده ۳۲۸ ق.م، مسئولیتی مطلق بدون نیاز به وجود علم و اثبات آن است. این استنتاج با توجه به قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم و نام‌های تجاری مصوب ۱۳۸۶، که سخنی از علم و تقصیر ناقض در تحقق مسئولیت مدنی برخلاف مسئولیت کیفری (ماده ۶۱) به میان نیاورده است، تفویت و تایید می‌گردد.

در نقض فرایند، هرچند از مصادیق اتلاف محسوب است، لیکن از آن‌جا که طبیعتاً از پیچیدگی خاصی برخوردار است و برای هر شخصی امکان درک آن فرایند میسر نیست، وجود علم ناقض و اثبات آن نقش بسزایی در تحقق نقض و برقراری رابطه‌ی سببیت بین فعل و ضرر وارده و در نهایت ایجاد مسئولیت ایفا می‌نماید. از این رو اثبات علم ناقض ضروری و خواهان باید آن را اثبات نماید.

در نقض غیر مستقیم نیز که از مصادیق اتلاف البته با واسطه (اتلاف بالتسبیب)^{۷۸} می‌باشد، ضرورت وجود علم ناقض و اثبات آن، آشکارتر است. همان‌گونه که پیش‌تر نیز

۷۷. عیسائی تفرشی، محمد، و صادقی، محمود، و شاه‌محمدی، محمد، تفویت منفعت مالک، ضابطه‌ای برای جبران خسارت ناشی از نقض حق اختراع در حقوق ایران و آمریکا، مجله پژوهش‌های حقوق تطبیقی، دانشگاه تربیت مدرس، دوره ۱۵، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۰، ص ۱۲۷.

همچنین رک. خدمتگزار، محسن، فلسفه مالکیت فکری، نشر میزان، چاپ اول، بهار ۱۳۹۰، ص ۲۷۷.
۷۸. خاطر نشان می‌سازد در فقه مصادیق تسبیب تحت عنوان اتلاف مع‌الواسطه مطرح می‌گردد و عنوان جداگانه‌ای آن گونه که قانون مدنی اختیار کرده است، برای آن مطرح نیست. در این رابطه رک. بجنوردی، القواعد الفقهیه، جلد ۲، باب اتلاف. و صنائی، سیدحسین، رحیمی، حبیب‌الله، مسئولیت مدنی (الزامات خارج از قرارداد)، ص ۷۹.

اشاره شد هر چند در اتلاف اصولاً تقصیر به عنوان یک رکن مستقل مطرح نیست، لکن در تسبیب یا همان اتلاف مع‌الواسطه برای تحقق رابطه‌ی سببیت، تقصیر و علم ناقض در مانحن‌فیه می‌تواند مورد لحاظ قرار گیرد. بنابراین در مجموع می‌توان گفت مسئولیت ناقض در حقوق داخلی در رابطه با نقض فرایند و نقض غیر مستقیم، مقید به اثبات علم وی و یا حداقل وجود شرایطی متعارف دال بر علم او به نقض است. این نظر علاوه بر این که منطبق با ضوابط تسبیب در قانون مدنی موضوع مواد ۳۳۱ الی ۳۳۵ قانون مدنی و ماده ۱ ق.م.م می‌باشد، با قانون اختراعات انگلستان که منبع اصلی اقتباس قانون‌گذار بوده است، هم‌سو می‌باشد.

نتیجه‌گیری

در تحقیق حاضر سعی شد تا با استناد به قوانین موضوعه‌ی کشورها، خصوصاً کشورهای پیش‌رو در زمینه‌ی مالکیت فکری و حق اختراع نظیر انگلستان و آمریکا و نیز مهم‌ترین سند بین‌المللی در این رابطه (سند تریپس) و ادبیات حقوقی موجود در تالیفات حقوقی، به اجمال جایگاه و نقش تفصیر در تحقق مسئولیت مدنی نقض حق اختراع مورد بررسی قرار گیرد. ملاحظه شد که کشورها، نگاه یکسانی به این موضوع ندارند. برخی کشورها نظیر فرانسه که اصولاً مسئولیت مدنی را مبتنی بر تفصیر می‌دانند، در این مورد نیز بر اساس همان اصل، مسئولیت ناقض حق اختراع را منوط به اثبات تفصیر و علم وی می‌دانند. در کشور انگلستان، قوانین و مقررات مربوطه، با وجود این که در نقض مستقیم محصول، مسئولیت ناقض حق اختراع را بدون مقید نمودن به علم او، نوعی مسئولیت مطلق در نظر گرفته‌اند لیکن در نقض غیرمستقیم و یا نقض مستقیم فرایند، موضوع علم ناقض را مورد توجه قرار داده‌اند؛ هر چند که در جهت حمایت از حقوق مالک حق اختراع، دشواری اثبات علم از عهده‌ی وی برداشته شده و علم ناقض فرض دانسته شده است و در صورتی که خواننده (ناقض) عدم علم و اطلاع خود را ثابت نماید، مسئولیتی برای وی محقق نخواهد شد.

در برخی دیگر از کشورها از جمله آمریکا، آلمان و استرالیا، تمایل قوانین بیشتر در جهت برقرار نمودن مسئولیت مطلق (محض) برای ناقض حق اختراع است، هر چند در حقوق آمریکا، نویسندگان بر این عقیده‌اند که مسئولیت مطلق در رابطه با نقض حق اختراع، با مسئولیت مطلق مطرح در مسئولیت مدنی، تا حدودی متفاوت است.

در حقوق ایران با توجه به این که مقررات و قوانین خاص مرتبط با مالکیت فکری و قانون ثبت اختراعات مصوب ۱۳۸۶، هیچ‌گونه حکمی در رابطه با شرط تفصیر در تحقق مسئولیت ناقض، مطرح نکرده‌اند، برخی بر این عقیده‌اند که مسئولیت ناقض، صرف‌نظر از

تقصیر (علم) وی، مسئولیتی مطلق است و نیازی به اثبات علم خواننده در تحقق نقض و مسئولیت وجود ندارد. گرچه برخی نیز بر این نظر هستند که با مراجعه به عموماً، از جمله ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی که تقصیر را شرط تحقق مسئولیت می‌داند، باید مسئولیت ناقض حق اختراع را نیز مسئولیتی تقصیرمحور دانست. لیکن در این تحقیق طی بررسی مبانی ضمان در حقوق ایران و ارائه‌ی تحلیل متفاوت از این مبانی، این نتیجه حاصل شد که با توجه به این که نقض حق اختراع می‌تواند از مصادیق اتلاف بالمباشره، یا بالتسبیب قرار گیرد، لذا همچنان که در اتلاف، تقصیر شرط مسئولیت نمی‌باشد، در موضوع مورد بحث یعنی نقض حق اختراع نیز، مسئولیت ناقض منوط به تقصیر و علم وی نمی‌باشد. النهایه در مواردی که همانند تقصیر غیر مستقیم که از مصادیق اتلاف بالتسبیب به‌شمار می‌آید و یا نقض فرایند که طبعاً از پیچیدگی‌های خاصی برخوردار است و به سادگی نمی‌توان اعمال نقض را به خواننده غیر مطلع و غیر عالم، منتسب نمود، منوط بودن تحقق نقض و نهایتاً مسئولیت مدنی به علم و تقصیر ناقض، با مبانی مورد بحث سازگارتر به نظر می‌رسد.

فهرست منابع

الف) فارسی

۱. آیتی، حمید؛ حقوق آفرینش‌های فکری، نشر حقوقدان، ۱۳۷۵.
۲. ابهری، حمید، و میری، حمید؛ مطالعه تطبیقی مبانی مسئولیت مدنی ارائه‌کنندگان خدمات اینترنتی، مجله پژوهش‌های حقوق تطبیقی، دانشگاه تربیت مدرس، دوره ۱۵، ش ۳، پاییز ۱۳۹۰.
۳. پورمحمدی، شیما؛ مالکیت صنعتی در موافقت‌نامه تریپس و کنوانسیون پاریس، مجله حقوقی دادگستری، ش ۵۱-۵۰، بهار و تابستان ۱۳۸۴.
۴. حائری شیرازی، سید کاظم؛ بررسی فقهی حق ابتکار، فقه اهل‌البیت، ش ۳۳، پاییز ۱۳۷۹.
۵. جعفرزاده، میرقاسم؛ مبانی فقهی مشروعیت حقوق فکری، مجله تخصصی الهیات و حقوق دانشگاه علوم اسلامی رضوی، ش ۱۹، بهار ۱۳۸۵.
۶. جعفرزاده، میرقاسم؛ جزوه درسی درآمدی بر حقوق آفرینش‌های فکری، قسمت اول- کلیات، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، نیمسال اول تحصیلی ۸۴-۱۳۸۳.
۷. جعفرزاده، میرقاسم، و محمودی، اصغر؛ شرایط ماهوی حمایت از حق اختراع از نگاه رویه قضایی و اداره ثبت اختراعات، مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی، ش ۴۲، پاییز- زمستان ۱۳۸۴.
۸. خدمتگزار، محسن؛ فلسفه مالکیت فکری، نشر میزان، چ اول، بهار ۱۳۹۰.
۹. شاه‌محمدی، محمد؛ خسارات قابل جبران در نقض مالکیت صنعتی و ضوابط ارزیابی آن (مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و انگلیس) رساله دوره دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی، گروه حقوق، پاییز ۱۳۹۰.

۱۰. صفایی، سیدحسین، و رحیمی، حبیب‌الله؛ مسئولیت مدنی، الزامات خارج از قرارداد، انتشارات سمت، چ اول، زمستان ۱۳۸۹.
۱۱. صادقی، محسن؛ حمایت از ابداعات دارویی و الحاق به سازمان تجارت جهانی، نشر میزان، چ اول، پاییز ۱۳۸۷.
۱۲. عیسائی تفرشی، محمد، و صادقی، محمود، و شاه محمدی، محمد؛ تفویت منفعت مالک، ضابطه‌ای برای جبران خسارت ناشی از نقض حق اختراع در حقوق ایران و آمریکا، مجله پژوهش‌های حقوق تطبیقی، دانشگاه تربیت مدرس، دوره ۱۵، ش ۳، پاییز ۱۳۹۰.
۱۳. کاتوزیان، ناصر؛ حقوق مدنی - ضمان قهری؛ مسئولیت مدنی، مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران، چ دوم، تیر ۱۳۶۹.
۱۴. محقق داماد، سیدمصطفی؛ قواعد فقه - بخش مدنی، ناشر علوم اسلامی، چ اول، تابستان ۱۳۶۳.
۱۵. میرحسینی، سیدحسن؛ حقوق اختراعات، نشر میزان، چ اول، پاییز ۱۳۸۷.

(ب) عربی

۱. الحسینی المراغی، میرعبدالفتاح؛ العناوین، جلد ۲، مؤسسه نشر اسلامی، چاپ اول.
۲. خمینی، روح‌الله؛ کتاب البیع، جلد ۱، مؤسسه مطبوعاتی اسماعیلیان، چاپ چهارم.
۳. خوئی، سیدابوالقاسم؛ مصباح الفقاهه، جلد ۲، انتشارات دارالهادی.
۴. طباطبائی یزدی، سیدمحمدکاظم؛ عروه الوثقی، جلد ۲ (دو جلدی)، نشر اسماعیلیان.
۵. موسوی بجنوردی، سیدمحمدحسن؛ القواعد الفقهیه، جلد ۲، نشر الهادی، چاپ اول، ۱۳۷۷.

۶. مکارم شیرازی، ناصر؛ تعليقات عروه الوثقی، جلد ۲، نشر امام امیرالمؤمنین (ع).
۷. نجفی، شیخ محمدحسن؛ جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، جلد ۳۷.

ج) لاتین

1. A.Reymann, Lara, Hoffman, Richard, A.Glick, Mark, Intellectual Property Damages, Guidelines and Analysis , First edition, published by John Wiley & Sons, Inc., 2003.
2. Bently, Lionel & Sherman, Brad, Intellectual Property Law, Second edition, Oxford University Press, 2004.
3. Bainbridge, David I. Intellectual Property, Eighth edition, Longman, 2010.
4. Colston Catherine and Galloway Jonathan, Modern Intellectual Property Law, Third edition, published by Routledge, 2010.
5. D. Blair, Roger, F., Cotter, Thomas, Intellectual Property, Economic and Legal Dimensions of Rights and Remedies, Cambridge University Press, 2005.
6. D. Blair, Roger, F., Cotter, Thomas, Strict Liability and Its Alternatives in: Patent Law, University of California, Berkeley Technology Law Journal, Volume 17, Issue 2, 2002, access in: <http://www.btlj.org/data/articles/17-02-05.pdf>
7. Firth Alison, Direct and Indirect Infringement, Patent Law and Theory, A Handbook of Contemporary Research, published by Edward Elgar Publishing Limited, 2008.
8. L. Durham Alan, Patent Law Essentials, Third edition, Greenwood Publishing Group Inc., 2009.
9. Marshall Hans, The Enforcement of Patent Rights in Germany, Patent Enforcement Worldwide, published by Hart Publishing Oxford and Portland, 2005.
10. Petit Laurence, The Enforcement of Patent Rights in France, Patent Enforcement Worldwide, Hart Publishing Oxford and Portland, 2005.

